

imaginarno nit, ki ga je vodila preko panojev in predmetov, ki so mu družno razkrivali mlinarstvo kot obrt in življenje mlinarjev z vsemi spremljajočimi pojavi. Kot ocenjevalec „iz stroke“ pa menim, da smo takšno razstavo čakali. Naško Križnar je pred dvemi leti zapisal, da vidi slabost današnje muzejske etnološke prakse v tem, da se muzejski etnolog v muzeju obnaša kot kustos 19. stoletja, občasno pa v drugem mediju (publicistika) nastopa kot moderni etnolog 20. stoletja.¹ Janez Bogataj, ki na srečo ali pa nesrečo ni muzejski etnolog (čeprav dobro pozna muzejsko delo), je to mnenje zanikal. Sodobna etnologija je dobila primerno muzejsko interpretacijo. Ne le prikaza KAJ, temveč tudi KAKO in ZAKAJ. In ne samo to. Razstava je zrasla iz raziskave, tako da se je kot razstavni katalog pojavila Bogatajeva monografija o načinu življenja značilne socialno profesionalne skupine, mlinarjev in žagarjev, od prve četrtine 20. stol. do leta 1975. V razstavo kot nekakšen vzgojni „hors-d'oeuvre“ uvajajo vrste žit in mlevskih izdelkov. Predstavitev na ponorih z nekaterimi spremembami, kakršne je zahtevala razstava kot medij sporočanja, v glavnem sledi poglavjem iz knjige. Avtor nas najprej seznani z regijo, z dolenskim rekami in potoki s poudarkom na Krki ter lokacijah njenih mlinov in žag. Sledijo zgodovinska pričevanja o mlinih in ostalih obratih na vodnih pogon ter predstavitev gospodarskih in družbenih pogojev, pomembnih za opredeljevanje mlinarstva in žagarstva v dolini Zgornje Krke. Za tem pride topografski pregled vseh v raziskavi zajetih mlinov in žag, s spremembami v času in prostoru, v katerega je avtor, poleg za tovrsten pregled običajnih podatkov, posrečeno vključil tudi predstavitev družin. Temu, bolj splošnemu delu razstave sledijo prikazi bivalnega okolja, predstavitev družine kot proizvodno-potrošne enote, prehranjevanja in oblačenja, potujočih mlinarjev, izseljenstva, družine in njene funkcije, dela v mlinu in na žagi, vzdrževanja in tehničnega znanja, poslov, izrabe prostega časa, kupovanja kamnov, strank — pomlinarjev, načinov transporta, merjenja in plačevanja, mlinarjev (žagarjev) in strokovnega združenja, mlinov med NOB in v obdobju admin. socializma, mlinarjev (žagarjev) in skupnosti ter končno, kot zadnji pano — vprašanj, še mlini danes in jutri. Seznanimo se z vsakdanjim življenjem in kulturnim okoljem določene profesionalne skupine, z življenjem njihove družinske skupnosti, z organizacijo obrtne delavnice in z delitvijo dela med njenimi člani ter z vlogo, strukturo in funkcioniranjem določenega obrtnika v vaški ter širši skupnosti.

Razstava je tako po eni strani, vsebinsko, izrazito študijska (možnost stalne postavitve), po drugi strani, vizualno, pa je izredno komunikativna (na temo: mlinarji, vreče, polne zrnja, polne moke — asociira že sam material — juta — uporabljen za panoje). Kot taka je nedvomno plod ubranega sodelovanja med avtorjem in oblikovalcem.

Glavne vsebinske teme si sledijo na izpostavljenih, razlagalnih podtemah pa na zamaknjenih panojih. V na ta način nastale „niše“ so postavljeni predmeti, ne kot izolirani objekti temveč kot mediji, ki skupaj s tekstom in fotografijami pripovedujejo željeno vsebino. Predmetov, oziroma njim odgovarjajočih medijev (npr. dokumentov) bi bilo morda lahko več (interjerji, oblačila ipd.), saj tako iz drugače celovite podobe tekstovno fotografski del včasih preveč izstopa. Izredno pričevalen sam po sebi pa je ravno fotografski del. Z lakonično govorico majhnega, vendar dobrega izbora fotografij je veliko povedanega.

Avtor in oblikovalec sta v smislu celotne podobe razstave načrtovala tudi zanimiv propagandni del: plakat, intervju z mlinarjem na otvoritvi, možnost nakupa zloženke modela mlina ter vrečk z raznimi mešanicami

moke. Le-ta (razen plakata) žal ni bil realiziran. Obiskovalec bi odnesel z vrečko moke ali z zloženko mlina domov dobesedno delček razstave in s tem verjetno tudi razmišljanja, ki mu ga je vzbudila.

V sredini razstavnega prostora je stala rekonstrukcija mlina kot epicenter dogajanja. Moral bi se obračati, a se ni. Stal je kot nem simbol. Pantarhei. Vse teče. Voda, življenje, misli in, včasih na srečo, tudi čas. V tem času pa niti etnologiji niti muzejski etnologiji ne morejo več zadoščati „sedanje veljavne postavitve, tj. kolekcijsko prikazovanje“², čeravno v imenu „preudarnosti in strpnosti“.

1. Naško Križnar, Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda? Način življenja Slovencev 20. stoletja, Posvetovanje SED Nova Gorica 1980, Knjižnica glasnika SED 1, Ljubljana 1980, str. 22
2. Sergej Vrišer, Novi zakon in strokovne, znanstvene in spomeniškovarstvene naloge muzejev, Argo XX — XXI, 1981 — 1982, Ljubljana 1982; str. 83

INJA SMERDEL

RAZSTAVA KMEČKA HIŠA V POKRAJINI OB MURI

Pokrajina ob Muri je bila do nedavna znana po idiličnih s slamo kritih kmetijah, mlinih na Muri, sušilnicah za lan, beli noši . . ., česar danes skoraj ni več.

V pokrajini so le tu in tam še vidni vaški zvoniki, značilni vodnjaki, slamnate strehe.

Še pred desetimi leti je bila panonska prekmurska hiša zastopana v vseh treh značilnih tipih, kar je razvidno iz fotografskih povečav in risb. Povečave prikazujejo postopek beljenja in fasadiranja lesenih hiš, ki je v Pomurju znan od najstarejših časov do danes. Vsako leto na pomlad žena obeli svoj dom. Do leta 1930 so še tu in tam ornamentirali fasade zadnjih strani lesenih domov, hodnik v hiši in kuhinje v tehniki na pošpic, potisk s kurjim peresom (Veržej, Renkovci, Strehovci, Dokležovje). Razstavljenih je nekaj risb zidanih domov iz doma žgane opeke. Žgali so jo v 19. stol. in v začetku 20. stoletja (Motvarjevci, Hodoš). Risbe prikazujejo tudi zidane domove z značilnim prizidanim vhodom v obliki obokanega prizidka (Turnišče, Hodoš). Fotografske povečave prikazujejo odhajanje na njive, delo na domu, medsebojno pomoč pri košnji, žetvi, trgatvi in drugih delih, ki živi še danes in ki jo vračajo za „odsluž“ ali za „hvala lepa“.

Razstava posebej poudarja pomen varovanja in smotrnega obnavljanja kmečke arhitekture iz kulturno krajinskih, naselbinskih do ekonomsko socialnih in drugih vidikov.

Od pomurskih domačij, med katerimi so najstarejše iz prve polovice 19. stoletja, bo večina v nekaj letih obnovljenih ali porušenih ali pa bodo propadle. Elementi značilnega ljudskega stavbarstva bodo morda še vključeni v sodobno arhitekturo, prikazani bodo v muzeju na prostem.

Risbe na razstavi opozarjajo na detajle (trami z letnicami, sobni datirni trami, značilna vhodna vrata v hišo in drugo). Fotografije prikazujejo nove strešne kritine in najsodobnejše dozidave in nadzidave lesenih hiš. Revitalizacija stavbne arhitekture v Pomurju je daljnosežnejša, perspektivna. Tipske hiše so grajene ob nasvetih Zavoda za spomeniško varstvo v Mariboru. Imajo značilen strešni naklon, strešni čop, tloris v črki L, vključeni so pristni elementi etnografskih značilnosti.

Nepravilni postopki varstva, obnove lahko arhitekturo uničijo, jo razvrednotijo.

Mesto Murska Sobota z najbližjo okolico ima danes 12727 prebivalcev. Občina Murska Sobota spada med najbolj agrarne pokrajine v Sloveniji, na 135 naselij s 52 % kmečkega prebivalstva. Po letu 1954 se je močno razvila industrija, v soboški občini je danes 12359 gospodarstev, po zakonu o dedovanju 2400 kmetij s povprečno velikostjo 6 ha zemlje, 2500 usmerjenih kmetij. Značilne ljudske arhitekture v Murski Soboti danes ni več, mesto je zajel val urbanizacije.

Na 24 panojih (velikosti 1 m x 1 m) je razstavljenih 24 fotografskih povečav (30 x 40) 42 prostoročnih risb, 37 tehničnih risb, od tega 19 tlorisov stavb, 25 prerezov stavb, vse v merilu 1:50. Ob otvoritvi razstave je poleg ciklostiranega vabila, plakata, izšla zloženska.

Razstava Kmečka hiša v pokrajini ob Muri v fotografiji in risbi, je prva tovrstna razstava v okviru sodelovanja med muzejem v Murski Soboti in razstavnim salonom Radin v zdravilišču Radenci v Radencih. Razstava je bila odprta od 19. junija do 19. julija 1982 v pitni hali v hotelu Radin v Radencih.

VLASTA KOREN

MEDICINSKE BUKVE

(nadaljevanje iz prejšnje številke)

V.

Od teh reči, katere se u vod najdejo. U vod se najde 16 riči; namreč: 1. cirkel, 2. smetena, 3. kri, 4. pesek, 5. zernih seme moža al žene, 6. meherc al klobuk, 7. zerne, 8. kouna ket megla, 9. dlaka, 10. pege, 11. pleve, 12. prah, 13. ket drobna ušenica, 14. gnoj, 15. kar se na dne poleže, ket polud, 16. mešoba.

1. Od ciklena.

Cirkel je ta zgoren tal te vode; pomen bolezen te glave, pertem je 7 riči za zamerkat.

1. En grob inu debou cirkel, pomen bolezen u glav od kervi. 2. cirkel fiolne farbe; pomen, de glava boli od fajhtost. 3. Bled inu čist cirkel — pomen, de glava boli na lev stran od flusa. 4. Rumen inu čist cirkel — pomen; de glava boli od dunfta, kateri gre iz trupla. 5. svenčene farbe cirkel — pomen de ga meče. 6. zelen cirkel — pomen de bo člouk oglušu. 7. En cirkel, kater se trese — pomen Božji šlak.

2. Od smetene na vod. Per temu je treba vedet, al je voda od deleč pernesena, deb ta smetena uržah te nošne na bla.

Od smetene ima 4. reči vedet.

1. Kader je smetana gosta, inu voda tudi gosta — pomen de ta člouk velik vetrou u žvotu ima. 2. Jekla smetena inu blede; — pomen uvročino teh pluč, serc, perse inu jeter. 3. Černa smetena — pomen zaperte žile med jeter inu uvrano. 4. Zelena al černa smetena Mizerbošt.

3. Od kervi u vod. od tega 5. reči.

1. Kri na vod gosta, inu voda smerdi — pomen de kri iz meherja pride. 2. Kri na dne vode, pomen per ženskih ta Cajt. 3. Černa kri na dne glaža pomen, de pride ta kri iz ledic. 4. Čista kri na dne vode, glih, ket bi iz rane tekla, pomen, de ta kri iz ledic teče. 5. Čista kri po sred vode — pomen, da ta kri iz jeter inu bodlaja.

4. Pesek na vod. Per temu imaš na 5. reči merkat:

1. Rudeč inu terd pesek na vod — pomen, da je kri u ledi kamni. 2. Beu terd pesek na dne glaža — pomen, da se je kamen u ledje zdrobu. 3. Beu pesek na dne vode, —

pomen kamen u meherju. 4. Rudeč mehak pesk u vod — pomen en tekoč fleš. 5. Rudeč pesk u vod brez merzelce — pomen uročino teh jeter.

5. Od natirlih semena moškiga al ženskiga spola. Per tem imaš 3. reči merkat.

1. Kader je seme stalanu na kosce, — pomen, da sta mož inu žena špilala. 2. Kader je seme gosto inu mestno — pomen, da je taist od enga človeka, kater je čistu inu čes naturnu živu; od tod pride huda bolezen. 3. Kader seme zmeram na vod obstoji, pomen to semensko jetko: seme gnije.

6. Od Meherčkou na vod. Od tega imaš 3 reči vedit:

1. Velik meherčkou, kader se u vod opočjo — pomen staro al dougo bolezen. 2. Veliko meherč na vod — pomen, da ta člouk velik vetrou ima. 3. velik velikeh meherjou na vod — pomen bolečino tega želodca, inu teh malih čeu od vetrou inu fajtost, ali, de se te male čeuca othenle, ker ti vetrov tok te vojstre fajhtost ukep ženo.

7. Od jagodec ali isker u vod. Od tega imaš 2. reči vedet:

1. Kader se te jagodce per verh vode vidijo, pomen fleš u glav. 2. Kader so jagodce na dne, al per sred vode — pomen, da je fleš iz glave u pers' stopu.

8. Od megle u vod. Od tega imaš 2. reči vedet.

1. Ena megla, katera je svenčene farbe, inu na dne glaža pade — pomen Jetko. 2. Megla ermena al pa zelena — pomen veliko uročino teh Jeter.

9. Od dlake u vod. Od tega so 4. riči vedet:

1. Douga dlaka ermena, al pa rudeča pomen uročino teh ledic. 2. Mestna dlaka u vod pomen vrele ledice. 3. Debela dlaka, inu kader se glaž zagugle, tok dlaka mine, pomen zaperte ledice. 4. Volnate farbe dlaka u vod pomen dol jemanje na celmu život'.

10. Od peg. Kader je voda taka, kaker bi bla pegova, od tega sta 2. reči za merkat:

1. Pege u vod pomen skrumbe na život. Pege na dne vode, — pomen de je mehir skrimbast.

11. Od Pleu u Vodi. Od tega so 3. riči:

1. Pleve u vod ene ženske — pomen, da ima maternco bouno, inu de to belu ima. 2. Pleve u vod, inu voda smerdi — pomeni gnoj u meherju inu pesk. 3. Pleve u vod katera je blede — pomen to narhujš jetko.

12. Od prahu na vod. Od tega so 3. reči:

1. Kader je velik drobnega prahu na dne vode — pomen to nar hujš božjast. 2. Prah po sred vode pomen teško sapo, inu bolezen teh pluč. 3. Prah, kader gre gor inu dol, glih ket ker sonce skuz šprano seje — pomen de je ene ženska, inu ta je 2. a 13. mesce noseča.

13. Od bedele riči, ket drobna ušenica. Od tega so 3. reči:

1. Ena debela reč, ket drobna ušenica na glažu — pomen, da ta ženska nima cajta. 2. na dne glaža taka materja černa — pomen de ta ženska ima preveč tega cajta. 3. Te sorte materja inu siva — pomen bolezen te urane.

14. Od gnoja u vod. Od tega so 3. riči vedit.

Enu mal gnoj u vod — pomen de ledice gnijejo. Velik gnoj u vodi, inu smerdi — pomen da je ženska voda, de ji maternca gnije. 3. Gnoj na sred vode jetko na jetrih.

15. Od Poluda u vod.

1. Seu Palud na dne glaža — pomen, de ta bolezen se teško s'recnuje. 2. Polud svenčene farbe na dne glaža pomen, smert. 3. Polud na dne glaža čern — pomen mezele na jetrih.

16. Od mešobe u vodi. To nar večkrat arcate golfa; ker men, de je megla; pa se ulače ena mešoba po vod, ket prah u šmukelnah — od tega so tri riči:

1. Taka mešoba per verh glaža — pomen umret. 2. Taka mešoba u sred vode — pomen bolezen inu zapernajne teh vetrou. 3. Taka materja u dne vode — pomen de križ boli.

(Se nadaljuje)